

เอกสารวิชาการส่วนบุคคล

(Individual Study)

เรื่อง นิติธรรมกับกระบวนการนิติบัญญัติ

จัดทำโดย

นายประกอบ จิรกิติ

รหัส ๕๗๐๒๑๘

เอกสารวิชาการนี้เป็นส่วนหนึ่งของการอบรม
หลักสูตร “หลักนิติธรรมเพื่อประชาธิปไตย” รุ่นที่ ๒

วิทยาลัยรัฐธรรมนูญศึกษา

สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ

สารบัญ

หน้า

บทนำ	๑
ความหมายของหลักนิติธรรม (Rule of Law)	๒
หลักนิติธรรมกับประเทศไทย	๓
หลักการสำคัญของหลักนิติธรรม	๕
อำนาจนิติบัญญัติ (Legislative Power)	๕
กระบวนการนิติบัญญัติ	๖
การตรวจสอบความชอบความชอบด้วยรัฐธรรมนูญ	๑๑
ปัญหาการปฏิบัติตามหลักนิติธรรมของฝ่ายนิติบัญญัติ	๑๓
ข้อเสนอแนะ	๒๐
บทสรุป	๒๒
บรรณานุกรม	

นิติธรรมกับกระบวนการนิติบัญญัติ

บทนำ

อริสโตเติล ปราชญ์เมธีชาวตะวันตก กล่าวไว้ว่า “มนุษย์เป็นสัตว์สังคม” และเมื่อมีสังคมเกิดขึ้น การติดต่อสื่อสาร การสมาคมเพื่อสนอง ความต้องการซึ่งกันและกันก็เกิดขึ้นตามมา ดังนั้น ในแต่ละสังคม จึงมีความจำเป็นที่จะต้องมีกฎเกณฑ์หรือกติกาต่าง ๆ ทั้งที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษร เช่น ขนบธรรมเนียม จารีตประเพณี หรือศีลธรรม และที่มีปรากฏเป็นลายลักษณ์อักษร เช่น คัมภีร์ทางศาสนา กฎหมาย หรือ ข้อบังคับ เป็นต้น เพื่อเป็นเครื่องมือในการควบคุมความประพฤติของสมาชิกในสังคมให้เป็นไปในทำนองเดียวกัน มีระเบียบแบบแผนอย่างเดียวกัน และเพื่อธำรงรักษาไว้ซึ่งความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของสังคมนั้นรวม ดังภาษิตละตินที่ว่า “ที่ไหนมีสังคม ที่นั่นมีกฎหมาย” (Ubi societas, ibi ius)^๑ กล่าวคือ เมื่อมนุษย์มาอยู่รวมกันเป็นสังคมหรือเป็นหมู่คณะในลักษณะที่ถาวรจะต้องมีกฎเกณฑ์ ที่ถือปฏิบัติกันในสังคมนั้น ๆ เพื่อให้มนุษย์สามารถอยู่ด้วยกันได้อย่างปกติสุข และมนุษย์ในสังคมนั้นต้องรู้กฎหมาย และจะอ้างว่าความไม่รู้กฎหมายเพื่อให้ตนไม่ต้องรับผิดชอบไม่ได้

การที่กฎหมายซึ่งจะใช้เป็นกฎเกณฑ์ทางสังคมนั้น มีทั้งระบบที่เรียกว่า กฎหมายลายลักษณ์อักษร (Civil Law) และระบบกฎหมายที่เรียกว่า กฎหมายจารีตประเพณี (Common Law) และจะต้องมีนิติวิธีในการจัดทำกฎหมายหรือกระบวนการได้มา โดยประเทศไทยนั้นเป็นทราบกันดีว่า ใช้ระบบกฎหมายลายลักษณ์อักษร ดังนั้น กระบวนการได้มาจึงต้องผ่านองค์กรที่เรียกว่า “ฝ่ายนิติบัญญัติ” ซึ่งเป็นองค์กรที่ประกอบด้วยผู้แทนของพลเมืองในสังคม ที่จะต้องเข้ามาดำเนินการกำหนดกฎเกณฑ์เพื่อใช้ในสังคมต่อไป

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ มาตรา ๓ จึงได้กำหนดหลักการสำคัญไว้ว่า “อำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชนชาวไทย พระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นประมุขทรงใช้อำนาจนั้นทางรัฐสภา คณะรัฐมนตรี และศาล ตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ และการปฏิบัติหน้าที่ของรัฐสภา คณะรัฐมนตรี ศาล รวมทั้งองค์กรตามรัฐธรรมนูญและหน่วยงานของรัฐต้องเป็นไปตามหลักนิติธรรม” อันถือได้ว่า เป็นแม่บทในการปฏิบัติหน้าที่ของฝ่ายนิติบัญญัติ และองค์กรอื่นๆ

อย่างไรก็ตาม ภาพลักษณ์ขององค์กรฝ่ายนิติบัญญัติที่ผ่านมา โดยเฉพาะในยุคที่มีการบังคับใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ ซึ่งมีการบัญญัติหลักการเกี่ยว “หลักนิติธรรม” ไว้อย่างชัดเจน มีภาพลักษณ์ที่สะท้อนให้เห็นว่า การปฏิบัติ

^๑ วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี (<http://th.wikipedia.org>) สืบค้นเมื่อวันที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗.

หน้าที่ของฝ่ายนิติบัญญัติของไทยยังมีปัญหาในแง่ของการปฏิบัติตามหลักนิติธรรม ทำให้เกิดภาวะวิกฤติในเชิงการศรัทธาต่อกระบวนการนิติบัญญัติของไทยเป็นอันมาก ดังนั้น จึงจำเป็นที่จะต้องศึกษาและทำความเข้าใจ ตลอดจนทบทวน วิเคราะห์ ถึงการปฏิบัติหน้าที่ของฝ่ายนิติบัญญัติว่าเป็นไปตามหลักนิติธรรมหรือไม่ ประการใด ทั้งนี้ เพื่อให้ภาพลักษณ์ขององค์กรฝ่ายนิติบัญญัติซึ่งเป็นองค์กรหลักในการจัดทำกติกาให้แก่สังคมเป็นองค์กรที่น่าเชื่อถือและเป็นที่ยึดของสังคมได้

ความหมายของหลักนิติธรรม (Rule of Law)

องค์การสหประชาชาติ ได้ให้ความหมายของหลักนิติธรรม หมายถึง หลักการในการปกครอง (principle of governance) ซึ่งแต่ละบุคคล สถาบัน องค์กร หน่วยงาน รวมทั้งรัฐต่าง ๆ ซึ่งอยู่ภายใต้การปกครองนั้น มีความตระหนักรู้ และมีจิตสำนึกในความรับผิดชอบที่จะต้องปฏิบัติตามกฎหมาย หรือกฎเกณฑ์ (law) ที่ได้ร่วมกันสร้าง และต่างยอมรับว่า เป็นกฎที่ได้บัญญัติขึ้นโดยความยุติธรรม มิใช่เป็นไปตามอำเภอใจของใครคนใดคนหนึ่ง ตลอดจนมีผลบังคับใช้ต่อทุกคน และทุกองค์กรอย่างเท่าเทียม เสมอภาค และเป็นธรรม รวมทั้งมีความสอดคล้องกับหลักการ และมาตรฐานสิทธิมนุษยชนอันเป็นสากล^๒

ธานินทร์ กรัยวิเชียร องคมนตรี ได้ให้ความหมายของหลักนิติธรรม หมายถึง หลักการพื้นฐานแห่งกฎหมายที่สำคัญในระบอบประชาธิปไตยที่เทิดทูนศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์และยอมรับนับถือสิทธิแห่งมนุษยชนทุกแห่งทุกมุม รัฐต้องให้ความอารักขาคุ้มครองมนุษยชนให้พ้นจากลัทธิทรราชย์ หากมีข้อพิพาทใด ๆ เกิดขึ้น ไม่ว่าจะระหว่างรัฐกับเอกชน หรือเอกชนกับเอกชน ศาลย่อมมีอำนาจอิสระในการตัดสินข้อพิพาทนั้นโดยเด็ดขาดและโดยยุติธรรมตามกฎหมายของบ้านเมืองที่ถูกต้องและเป็นธรรม^๓

กิตติพงษ์ กิตยารักษ์ ปลัดกระทรวงยุติธรรม ได้ให้ความหมายของหลักนิติธรรม ในสังคมที่ปกครองโดยระบอบประชาธิปไตยหลักนิติธรรม เป็นหลักการพื้นฐานที่สำคัญที่สุดในการบริหารบ้านเมือง สังคมที่ยึดถือหลักนิติธรรมคือสังคมที่ปกครองโดยหลักกฎหมาย หรือสังคมที่กฎหมายเป็นใหญ่ อันแตกต่างจากรบอบอัตตาธิปไตยที่ทุกสิ่งทุกอย่างเป็นไปตามใจของผู้มีอำนาจ หรืออนาธิปไตยที่ทุกสิ่งทุกอย่างขึ้นอยู่กับอำเภอใจของแต่ละคน หลักนิติธรรมจึงมีความหมายเป็น ๒ นัย กล่าวคือ กฎหมายต้องมีความเป็นธรรม คือ ต้องมีความชัดเจน แน่นนอนและต้องสามารถจัดสรรสิทธิประโยชน์ของบุคคลอย่างเป็นธรรม

^๒ที่มา : <http://www.oja.go.th> สืบค้นเมื่อวันที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗.

^๓ธานินทร์ กรัยวิเชียร,หลักนิติธรรม,สำนักงานคณะกรรมการพลเรือน ,๒๕๕๒.

นอกจากนี้กฎหมายจะต้องบังคับใช้อย่างเสมอภาค เท่าเทียมกัน โดยไม่เลือกปฏิบัติ ประชาชนในสังคมไม่ว่ายากดีมีจน จะต้องอยู่ภายใต้บังคับของกฎหมายเดียวกันอย่างเสมอภาค

กำชัย จงจักรพันธ์ กรรมการอิสระว่าด้วยการส่งเสริมหลักนิติธรรมแห่งชาติ ได้ให้ความหมายของหลักนิติธรรม หมายถึง หลักพื้นฐานแห่งกฎหมาย ที่กฎหมายอันหมายรวมถึง การบัญญัติกฎหมาย การใช้การตีความกฎหมาย การบังคับใช้กฎหมาย และกระบวนการยุติธรรม จะต้องไม่ฝ่าฝืนหรือขัดแย้งต่อหลักนิติธรรม หรือหลักพื้นฐานแห่งกฎหมาย หลักนิติธรรมหรือหลักพื้นฐานแห่งกฎหมายจะถูกล่วงละเมิดมิได้ หากกฎหมายหรือกระบวนการยุติธรรมขัดหรือแย้งต่อหลักนิติธรรม ผลก็คือจะใช้บังคับไม่ได้ หรือ กล่าวอีกนัยหนึ่ง หลักนิติธรรม คือหลักที่อยู่เหนือกฎหมายทั้งปวง อยู่เหนือแม้กระทั่งรัฐธรรมนูญ ซึ่งมีองค์ประกอบหรือสาระสำคัญคือ

๑. กฎหมายต้องใช้บังคับเป็นการทั่วไป
๒. กฎหมายจะบัญญัติให้การกระทำใดเป็นความผิดอาญาและมีโทษย้อนหลังหรือมีโทษย้อนหลังหนักกว่าเดิมไม่ได้
๓. ในคดีอาญาให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยบริสุทธิ์อยู่จนกว่าศาลจะมีคำพิพากษาเด็ดขาดว่ามีความผิด
๔. หลักความเป็นอิสระและเป็นกลางในการพิจารณาพิพากษาคดีของตุลาการ
๕. รัฐและเจ้าหน้าที่ของรัฐมีอำนาจและต้องใช้อำนาจตามที่กฎหมายให้ไว้เท่านั้น
๖. กฎหมายต้องไม่ยกเว้นความผิดให้แก่การกระทำของบุคคลหรือคณะบุคคลที่จะเกิดขึ้นในอนาคตไว้ล่วงหน้าโดยเฉพาะ

กล่าวโดยสรุป **หลักนิติธรรม หรือ Rule of Law** จึงหมายถึง หลักการในการปกครองรัฐหรือปกครองประเทศด้วยกฎหมายที่เป็นธรรม ตามหลักการแบ่งแยกอำนาจ หลักการมีกฎหมายที่ดี และหลักความชอบด้วยกฎหมายของการกระทำทางปกครอง โดยที่กระบวนการยุติธรรมเป็นสาระสำคัญของการปกครองในระบอบประชาธิปไตยภายใต้หลักนิติธรรม ตามกระบวนการและขั้นตอนทางกฎหมาย (Due Process of Law)

หลักนิติธรรมกับประเทศไทย

สำหรับประเทศไทยนั้น ได้มีการบัญญัติถึงการนำหลักนิติธรรมมาใช้ในการปกครองประเทศในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ มาตรา ๓ ความว่า

“อำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชนชาวไทย พระมหากษัตริย์ ผู้ทรงเป็นประมุขทรงใช้อำนาจนั้นทางรัฐสภา คณะรัฐมนตรี และศาล ตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้

การปฏิบัติหน้าที่ของรัฐสภา คณะรัฐมนตรี ศาล รวมทั้งองค์กรตามรัฐธรรมนูญและหน่วยงานของรัฐ ต้องเป็นไปตามหลักนิติธรรม”

จากบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญฯ ดังกล่าวจึงเป็นเสมือนเครื่องเตือนใจแก่ผู้ที่มีหน้าที่ในการบริหารประเทศว่าหลักการสำคัญที่จะใช้ในการบริหารประเทศที่ดี ก็คือ การยึดกฎหมายเป็นสำคัญ เพราะกฎหมายจะมีคุณค่าและมีประโยชน์ก็แต่เฉพาะในรัฐที่มีการปกครองในรูปแบบเสรีประชาธิปไตยและเคารพหลักนิติธรรม เนื่องจากรัฐในรูปแบบดังกล่าวจะยึดถือว่า “อำนาจสูงสุดในการปกครองอยู่ที่ประชาชน” โดยประชาชนจะได้รับหลักประกันสิทธิเสรีภาพว่า รัฐบาลจะไม่ล่วงล้ำหรือกระทำการใด ๆ อันเป็นการรบกวนสิทธิเสรีภาพ อีกทั้งประชาชนทุกคนมีความเสมอภาค และได้รับความคุ้มครองทางกฎหมายอย่างเท่าเทียมกันตามหลักนิติธรรม

นอกจากนี้ หากมีข้อพิพาทหรือปัญหาขัดแย้งเกิดขึ้นประการใด ประชาชนก็มีสิทธิที่จะนำคดีเข้าสู่ศาล เพื่อให้ศาลเป็นผู้ชี้ขาด ซึ่งก็ต้องทำตามหลักนิติธรรม และผลคำพิพากษาของศาลก็ผูกพันคู่กรณีทั้งสองฝ่าย โดยหลักการดังกล่าวแตกต่างจากการปกครองในระบบเผด็จการอันเป็นอำนาจสูงสุดในการปกครองอยู่ในมือคนเพียงคนเดียวหรือเพียงกลุ่มเดียว เนื่องจากรัฐบาลภายใต้การปกครองในระบบเผด็จการนั้นไม่ต้องรับผิดชอบต่อผู้ใด และสิทธิเสรีภาพของประชาชนก็ไม่ได้รับการคุ้มครองอย่างเท่าเทียมเสมอภาค ทำให้สิทธิเสรีภาพของบุคคลถูกละเมิดได้โดยง่าย ซึ่งแตกต่างจากการปกครองประเทศโดยยึดหลักนิติธรรมอย่างสิ้นเชิง

ด้วยเหตุนี้ หลักนิติธรรมจึงเปรียบเสมือนเสาหลักที่ค้ำจุนการปกครองระบอบประชาธิปไตย เพราะระบอบประชาธิปไตย คือ การให้หลักประกันแก่สิทธิเสรีภาพของประชาชน และยกสถานะของประชาชนจาก “ผู้อยู่ใต้การปกครอง (subject)” มาเป็น “พลเมือง (citizen)” ผู้ทรงไว้ซึ่งสิทธิและเสรีภาพ ซึ่งแม้แต่ในวิสัยทัศน์ของศาลรัฐธรรมนูญก็ยังกำหนดว่า “ศาลรัฐธรรมนูญเป็นหลักของนิติรัฐและนิติธรรมในระบบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข”

หลักการสำคัญของหลักนิติธรรม

จากการศึกษาความเห็นทางกฎหมายของนักกฎหมายของต่างประเทศและไทยสรุปได้ว่าหลักนิติธรรม หรือ The Rule of Law มีหลักการสำคัญ ดังนี้

- ๑) สิทธิเสรีภาพเป็นเรื่องแดนอิสระของมนุษย์ที่กฎหมายจะเข้าไปแทรกแซงไม่ได้
- ๒) ประชาชนอยู่ภายใต้กฎหมายเดียวกันอย่างเสมอภาค และได้รับการคุ้มครองจากกฎหมายอย่างทัดเทียมกัน
- ๓) ฝ่ายบริหารต้องบริหารภายใต้บทบัญญัติแห่งกฎหมาย และต้องเคารพและปฏิบัติตามกฎหมาย
- ๔) การปกครองประชาชนต้องยึดกฎหมายเป็นใหญ่ ทั้งนี้ กฎหมายนั้นจะต้องเป็นกฎหมายที่ยุติธรรม
- ๕) ศาลเป็นสถาบันที่พึ่งสุดท้ายของประชาชน
- ๖) ยึดหลักความเป็นอิสระของตุลาการ
- ๗) ส่งเสริมการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรอย่างบริสุทธิ์และยุติธรรมปราศจากการแทรกแซงของฝ่ายบริหารหรือกลุ่มอิทธิพลเพื่อให้ได้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่แท้จริงของประชาชน
- ๘) ส่งเสริมและสนับสนุนความศักดิ์สิทธิ์ของกฎหมาย
- ๙) ส่งเสริมและคุ้มครองหลักแห่งการเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์
- ๑๐) ส่งเสริมและพัฒนากฎหมายเพื่อสร้างความสงบสุขให้แก่ประชาชนและสังคมส่วนรวม
- ๑๑) ไม่มีบุคคลใดอยู่เหนือกฎหมาย

อำนาจนิติบัญญัติ (Legislative Power)

ตามทฤษฎีหรือหลักการแบ่งแยกอำนาจอธิปไตยนั้น โดยทั่วไปจะแบ่งอำนาจอธิปไตยออกเป็นอำนาจหลัก ตามหน้าที่ได้ ๓ ส่วน หรือ ๓ อำนาจ^๕ คือ

๑.อำนาจนิติบัญญัติ (Legislative Power) คือ อำนาจในการออกกฎหมายเป็นกติกากในการอยู่ร่วมกันของพลเมืองในประเทศ

๒.อำนาจบริหาร (Executive Power) คือ อำนาจการบริหารของนักการเมืองที่ได้รับการเลือกตั้งเข้ามาเป็นข้าราชการประจำ

^๕ โกวิท วงศ์สุรวัฒน์ ,อำนาจตุลพิณิจ,<http://www.matichon.co.th> สืบค้นเมื่อวันที่ ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗.

๓.อำนาจตุลาการ (Judicial Power) คือ อำนาจของศาลที่ตัดสินคดีความ
ทั่วไป

กระบวนการนิติบัญญัติ

การตรากฎหมายนั้น ซึ่งพระมหากษัตริย์ทรงตราขึ้น โดยคำแนะนำและยินยอม
ของรัฐสภา ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๕๐ ผู้มีอำนาจในการเสนอร่าง
พระราชบัญญัติมีด้วยกันทั้งสิ้น ๔ ฝ่าย ได้แก่

๑. คณะรัฐมนตรี

๒. สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจำนวนไม่น้อยกว่า ๒๐ คน

๓. ศาลหรือองค์กรอิสระตามรัฐธรรมนูญ

๔. ประชาชนผู้มีสิทธิเลือกตั้งจำนวนไม่น้อยกว่าหนึ่งหมื่นคนเข้าชื่อกันเพื่อ
เสนอกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับสิทธิเสรีภาพและแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ

การเสนอร่างพระราชบัญญัติของคณะรัฐมนตรี เริ่มตั้งแต่กระบวนการจัดทำร่าง
พระราชบัญญัติจากส่วนราชการ กระทรวง กรม หรือหน่วยงานของรัฐที่ปฏิบัติหน้าที่ในเรื่อง
นั้นๆ เป็นผู้จัดทำ โดยหน่วยราชการอาจใช้ข้าราชการหรือนิติกรภายในหน่วยงานเป็นผู้ร่าง หรือ
อาจว่าจ้างนักวิชาการหรือผู้เชี่ยวชาญให้จัดทำโครงการศึกษาวิจัยและมอบหมายให้ผู้วิจัยทำ
หน้าที่ยกร่างกฎหมายขึ้นด้วยก็ได้หรือในบางกรณีฝ่ายการเมืองอาจเป็นผู้ริเริ่มให้มีร่าง
พระราชบัญญัติใหม่หรือร่างพระราชบัญญัติที่แก้ไขกฎหมายเดิม เพื่อให้เป็นไปตามนโยบายที่
คณะรัฐมนตรีได้แถลงไว้ต่อรัฐสภา ร่างกฎหมายเหล่านี้ส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องในทางนโยบายการ
บริหารประเทศ เมื่อคณะรัฐมนตรีมีมติอนุมัติในหลักการของร่างพระราชบัญญัติแล้ว ก็จะส่งให้
คณะกรรมการกฤษฎีกา ซึ่งเป็นหน่วยงานกลางด้านการร่างกฎหมายของรัฐบาลเป็นผู้ตรวจ
พิจารณา คณะกรรมการกฤษฎีกาแบ่งแยกออกเป็นกรรมการร่างกฎหมายต่างๆ จำนวน ๑๒
คณะ แต่ละคณะประกอบด้วยกรรมการร่างกฎหมายจำนวนประมาณ ๙ คน การประชุมแบ่ง
ออกเป็น ๓ วาระ ได้แก่

วาระที่ ๑ การพิจารณาหลักการทั่วไปและสาระสำคัญของกฎหมาย

วาระที่ ๒ เป็นการตรวจพิจารณารายมาตรา โดยจะเป็นการตรวจพิจารณาทั้ง
ในแง่เนื้อหากฎหมาย (Content) แบบของกฎหมาย (format) รวมถึงถ้อยคำที่ใช้

วาระที่ ๓ เป็นการตรวจพิจารณาความสมบูรณ์ของร่างพระราชบัญญัติทั้งฉบับ

เมื่อพิจารณาเสร็จแล้ว สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกาจะส่งร่างกฎหมาย
กลับไปสำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรีเพื่อเสนอร่างพระราชบัญญัติเข้าสู่การพิจารณาของ
คณะรัฐมนตรีอีกครั้งหนึ่ง ถ้าวางพระราชบัญญัติที่ผ่านการตรวจพิจารณานั้นมีการแก้ไขเล็กน้อย

หรือเป็นการแก้ไขตามแบบการร่างกฎหมายสำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรีจะเสนอร่างพระราชบัญญัตินั้นต่อคณะกรรมการประสานงานสภาผู้แทนราษฎร (วิปรัฐบาล) และสภาผู้แทนราษฎรต่อไปตามลำดับในระเบียบวาระ ยกเว้นในกรณีที่คณะรัฐมนตรีร้องขอไปยังประธานสภาผู้แทนราษฎรให้ สภาพิจารณาร่างกฎหมายนั้นเป็นเรื่องด่วนซึ่งจะได้รับการพิจารณาก่อน การพิจารณาจะแบ่งเป็น ๓ วาระตามลำดับ ได้แก่

วาระที่ ๑ ชั้นรับหลักการ

ในวาระที่ ๑ จะเป็นการพิจารณาว่าจะรับหลักการแห่งร่างกฎหมายนั้นหรือไม่ โดยให้ผู้เสนอร่างกฎหมายอภิปรายชี้แจงหลักการและเหตุผลต่อสภาผู้แทนราษฎร กรณีเป็นร่างพระราชบัญญัติของคณะรัฐมนตรี รัฐมนตรีว่าการกระทรวงซึ่งรับผิดชอบร่างพระราชบัญญัติจะเป็นผู้เสนอร่างพระราชบัญญัติในนามคณะรัฐมนตรี จากนั้นจึงเปิดให้มีการอภิปรายคัดค้านหรือสนับสนุนโดยสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เมื่อการอภิปรายสิ้นสุดแล้วที่ประชุมจะลงมติว่าจะรับหลักการแห่งร่างกฎหมายฉบับนั้นหรือไม่ ถ้าที่ประชุมมีมติรับหลักการก็จะเข้าสู่การพิจารณาในวาระที่ ๒ แต่ถ้าไม่รับหลักการ ร่างกฎหมายนั้นก็เป็นอันตกไป

วาระที่ ๒ ชั้นการพิจารณาโดยคณะกรรมการธิการและการพิจารณารายมาตรา

การพิจารณาในวาระที่ ๒ สามารถแบ่งออกได้เป็น ๒ ขั้นตอน คือ การพิจารณาของคณะกรรมการธิการ และการพิจารณาของสภาผู้แทนราษฎรภายหลังจากที่คณะกรรมการธิการพิจารณาเสร็จแล้วในขั้นตอนแรก คือการพิจารณาโดยคณะกรรมการ โดยมากจะเป็นคณะกรรมการวิสามัญซึ่งประกอบด้วยสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและบุคคลภายนอกก็ได้ กรรมการแต่ละคนอาจเพิ่มมาตราขึ้นใหม่หรือตัดทอนหรือแก้ไขมาตราเดิมได้ แต่ต้องไม่ขัดกับหลักการแห่งร่างพระราชบัญญัตินั้น หากที่ประชุมคณะกรรมการนั้นเห็นด้วยก็จะแก้ไขเปลี่ยนแปลงหรือเพิ่มเติมไปตามนั้น แต่ถ้าคณะกรรมการส่วนใหญ่ไม่เห็นด้วย และกรรมการผู้นั้นยืนยันที่จะขอเปลี่ยนแปลงแก้ไขเพิ่มเติม กรรมการผู้นั้นก็มีสิทธิ “ขอสงวนความเห็น” ของตนไว้เพื่ออภิปรายในที่ประชุมสภาให้ที่ประชุมเป็นผู้ชี้ขาด เมื่อคณะกรรมการได้พิจารณาร่างพระราชบัญญัติเสร็จสิ้นแล้ว ก็จะเสนอร่างพระราชบัญญัตินั้นโดยแสดงร่างเดิมและร่างที่แก้ไขเพิ่มเติม พร้อมทั้งรายงานต่อประธานสภา

ขั้นตอนที่สอง คือการพิจารณารายมาตราในที่ประชุมใหญ่ ที่ประชุมสภาผู้แทนราษฎรจะพิจารณาร่างพระราชบัญญัตินั้นอีกครั้ง ในการพิจารณานี้จะเป็นการพิจารณารายมาตราไปจนจบ ถ้ามีมาตราใดแก้ไขเพิ่มเติม หรือมีผู้สงวนคำแปรญัตติ หรือกรรมการสงวนความเห็นไว้ ก็จะหยุดการพิจารณาไว้ก่อน และเปิดโอกาสให้สมาชิกได้อภิปรายเฉพาะในมาตรานั้นๆเท่านั้น หลังจากนั้นสภาจะพิจารณาทั้งร่างเป็นการสรุปอีกครั้งหนึ่ง

วาระที่ ๓ ชั้นลงมติเห็นชอบหรือไม่เห็นชอบกับร่างกฎหมาย

ในขั้นตอนนี้ที่ประชุมสภาจะลงมติว่าเห็นชอบหรือไม่เห็นชอบกับร่างกฎหมาย โดยจะไม่มีกรออภิปรายใดๆ อีก หากลงมติเห็นชอบก็จะส่งให้วุฒิสภาพิจารณาต่อไป แต่ถ้าผลการลงมติไม่เห็นชอบร่างกฎหมายก็จะตกไป

ในลำดับถัดมา สภาผู้แทนราษฎรจะเสนอร่างพระราชบัญญัตินั้นต่อวุฒิสภา วุฒิสภาจะมีหน้าที่พิจารณากลับกรอร่างกฎหมายอย่างละเอียดรอบคอบอีกครั้งหนึ่ง เมื่อวุฒิสภาได้รับร่างนั้นแล้ว ก็จะดำเนินการโดยการแบ่งเป็น ๓ วาระเช่นเดียวกับการพิจารณาโดยสภาผู้แทนราษฎร ได้แก่ วาระที่ ๑ ชั้นพิจารณารับหลักการ วาระที่ ๒ ชั้นการพิจารณาโดยคณะกรรมการที่วุฒิสภาตั้งหรือคณะกรรมการเต็มสภา (พิจารณารายมาตรา) วาระที่ ๓ ชั้นลงมติ โดยที่วุฒิสภาต้องพิจารณาร่างพระราชบัญญัติที่เสนอมาให้เสร็จภายใน ๖๐ วัน แต่ถ้าเป็นร่างพระราชบัญญัติที่เกี่ยวข้องด้วยการเงินต้องพิจารณาให้เสร็จภายใน ๓๐ วัน เว้นแต่วุฒิสภาได้ลงมติขยายเวลาออกไปเป็นกรณีพิเศษซึ่งต้องไม่เกิน ๓๐ วัน ถ้าวุฒิสภาพิจารณาไม่เสร็จภายในกำหนดเวลา ให้ถือร่างพระราชบัญญัตินั้นผ่านความเห็นชอบของวุฒิสภา

ผลการลงมติในวาระที่ ๓ ของวุฒิสภามี ๓ กรณีดังนี้

๑. ในกรณีที่เห็นชอบโดยไม่มีกรอแก้ไข ให้ถือได้ว่าร่างพระราชบัญญัตินั้นได้รับความเห็นชอบจากรัฐสภาแล้ว ให้นายกรัฐมนตรีนำขึ้นทูลเกล้าฯ เพื่อให้พระมหากษัตริย์ทรงลงพระปรมาภิไธย

๒. ในกรณีที่ไม่เห็นชอบ ต้องยับยั้งร่างพระราชบัญญัตินั้นไว้ก่อน แล้วส่งร่างคืนไปยังสภาผู้แทนราษฎร จนกระทั่งครบ ๑๘๐ วัน สภาผู้แทนราษฎรจึงจะสามารถนำกลับมาพิจารณาอีกครั้ง

ในกรณีที่วุฒิสภาให้มีการแก้ไขร่างพระราชบัญญัติ วุฒิสภาต้องส่งร่างกฎหมายที่แก้ไขเพิ่มเติมนั้นกลับไปยังสภาผู้แทนราษฎร เมื่อสภาผู้แทนราษฎรรับทราบและเห็นชอบด้วย ก็ให้นายกรัฐมนตรีนำขึ้นทูลเกล้าฯ ได้ทันที แต่ถ้าสภาผู้แทนราษฎรไม่เห็นชอบ ให้ทั้งสองสภาตั้งบุคคลที่มีจำนวนเท่ากันขึ้นเป็น “คณะกรรมการร่วมกัน” เพื่อพิจารณาร่างพระราชบัญญัตินั้นอีกครั้ง โดยต้องรายงานและเสนอร่างกฎหมายที่แก้ไขเพิ่มเติมแล้วต่อทั้งสองสภา ถ้าสภาทั้งสองเห็นด้วยกับเห็นชอบด้วย นายกรัฐมนตรีนำขึ้นทูลเกล้าฯ ได้ทันที แต่ถ้าสภาใดสภาหนึ่งไม่เห็นชอบด้วย ให้ยับยั้งร่างนั้นไว้ก่อน

ขั้นตอนสุดท้ายคือกระบวนการลงพระปรมาภิไธยโดยพระมหากษัตริย์ นายกรัฐมนตรีจะต้องนำขึ้นทูลเกล้าฯ ภายใน ๒๐ วัน หลังจากที่ได้รับร่างพระราชบัญญัตินั้นจากรัฐสภา หากพระมหากษัตริย์ทรงเห็นชอบและทรงลงพระปรมาภิไธย ให้ประกาศในราชกิจจานุเบกษาและมีผลบังคับใช้ หากพระมหากษัตริย์ทรงไม่เห็นชอบและทรงใช้อำนาจยับยั้ง

(veto) ร่างพระราชบัญญัตินั้นจะถูกส่งคืนมายังรัฐสภาโดยไม่ทรงลงพระปรมาภิไธย หรืออาจทรงเก็บร่างนั้นไว้โดยไม่พระราชทานคืนมายังรัฐสภาจนล่วงพ้นเวลา ๙๐ วัน ในกรณีนี้รัฐสภาจะต้องประชุมร่วมกันเพื่อปรึกษาร่างพระราชบัญญัตินั้นใหม่ ถ้ารัฐสภามีมติยืนยันตามเดิมด้วยคะแนนเสียงไม่น้อยกว่า ๒ ใน ๓ ของสมาชิกทั้งหมดของทั้งสองสภา ให้นายกรัฐมนตรีนำขึ้นทูลเกล้าฯ อีกครั้งหนึ่ง หากพระมหากษัตริย์มิได้ทรงลงพระปรมาภิไธยและทรงพระราชทานคืนมาภายใน ๓๐ วันให้นายกรัฐมนตรีนำร่างพระราชบัญญัตินั้นประกาศในราชกิจจานุเบกษาให้ใช้บังคับเป็นกฎหมายได้เสมือนหนึ่งว่าพระมหากษัตริย์ทรงลงพระปรมาภิไธยแล้ว

การเสนอร่างกฎหมายโดยประชาชน

ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๕๐ มาตรา ๑๖๓ และพระราชบัญญัติว่าด้วยการเข้าชื่อเสนอกฎหมาย พ.ศ. ๒๕๔๒ เปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมทางการเมืองตามระบอบประชาธิปไตยมากขึ้น โดยกำหนดให้ประชาชนจำนวนไม่น้อยกว่าหนึ่งหมื่นคนสามารถเข้าชื่อกันเพื่อเสนอร่างพระราชบัญญัติที่มีหลักการเกี่ยวข้องกับเรื่องที่บัญญัติในหมวด ๓ สิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทย และหมวด ๕ แนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ โดยร่างพระราชบัญญัติที่เสนอจะต้องจัดทำมีรายละเอียดที่จำเป็น ได้แก่

๑. บันทึกหลักการและเหตุผล และบันทึกวิเคราะห์สรุปสาระสำคัญ

๒. มีบทบัญญัติที่แบ่งเป็นมาตราชัดเจนเพียงพอที่จะเข้าใจความประสงค์ของการเสนอร่างกฎหมาย

๓. มีหลักเกณฑ์หรือวิธีการปฏิบัติให้เป็นไปตามกฎหมาย (enforcing instrument)

วิธีการเข้าชื่อเสนอกฎหมายอาจกระทำได้ ๒ วิธีคือ ผู้มีสิทธิเลือกตั้งร่วมกันเข้าชื่อเสนอกฎหมายกันเอง หรืออาจร้องขอให้คณะกรรมการการเลือกตั้ง (กกต.) เป็นผู้ดำเนินการจัดให้มีการเข้าชื่อเสนอกฎหมายก็ได้ ในกรณีที่ประชาชนจำนวนไม่น้อยกว่าหนึ่งหมื่นคนเข้าชื่อเสนอกฎหมายกันเอง ให้ยื่นเรื่องต่อประธานรัฐสภาโดยต้องมีเอกสารดังต่อไปนี้

๑. ร่างพระราชบัญญัติที่จะนำเสนอต่อสภา

๒. แบบแสดงรายละเอียดเกี่ยวกับชื่อ ที่อยู่ ลายมือชื่อของผู้เข้าชื่อเสนอกฎหมายและผู้แทนการเสนอกฎหมาย พร้อมทั้งสำเนาบัตรประจำตัวประชาชน และสำเนาทะเบียนบ้าน

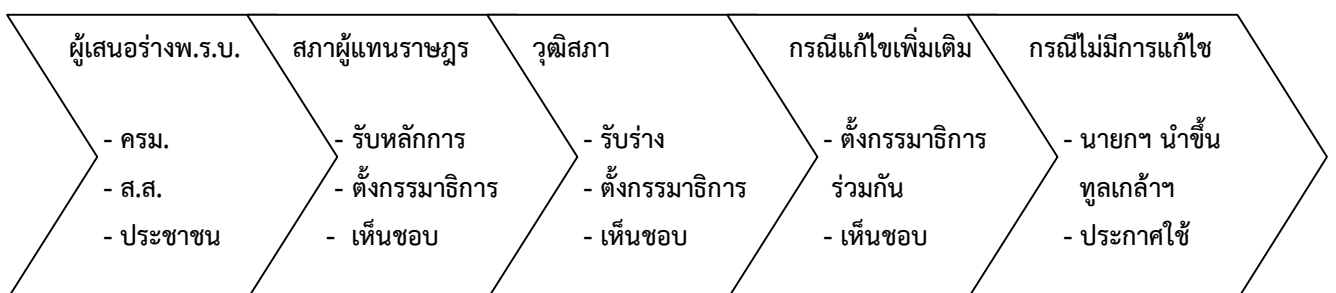
จากนั้นประธานรัฐสภาจะตรวจสอบความถูกต้องของเอกสารและประกาศรายชื่อผู้เข้าชื่อเสนอกฎหมาย ในขั้นตอนนี้ผู้ใดที่มีรายชื่ออยู่ในประกาศแต่มิได้ร่วมเข้าชื่อเสนอกฎหมายด้วย สามารถยื่นคำร้องต่อประธานรัฐสภาหรือบุคคลที่รัฐสภาแต่งตั้งเพื่อให้ลบชื่อตนเองออกได้ภายในยี่สิบวันหลังจากวันปิดประกาศ เมื่อพ้นกำหนดระยะเวลาดังกล่าวแล้วให้

ถือว่ารายชื่อที่ได้ออกต้อง และจะถอนการเข้าชื่อในภายหลังอีกมิได้ ภายหลังจากตรวจสอบความถูกต้องถ้ารายชื่อยังคงเกินกว่าหนึ่งหมื่นชื่อให้ประธานรัฐสภาดำเนินการให้รัฐสภาพิจารณาร่างพระราชบัญญัตินั้นต่อไป แต่ถ้ารายชื่อเหลือไม่ครบหนึ่งหมื่นชื่อให้ประธานรัฐสภาแจ้งให้ผู้แทนการเสนอกฎหมายทราบ เพื่อดำเนินการจัดให้มีการเข้าชื่อเสนอกฎหมายเพิ่มเติมภายใน ๓๐ วัน นับตั้งแต่วันที่ได้รับแจ้ง ถ้าพ้นกำหนดระยะเวลาดังกล่าวแล้วรายชื่อยังไม่ครบหนึ่งหมื่นชื่อให้ประธานรัฐสภาสั่งจำหน่ายเรื่อง

ในกรณีที่เป็นการเข้าชื่อโดยการจัดการของคณะกรรมการการเลือกตั้ง ให้ผู้มีสิทธิเลือกตั้งจำนวนหนึ่งร้อยคนขึ้นไปยื่นคำขอต่อประธานกรรมการการเลือกตั้งพร้อมทั้งร่างพระราชบัญญัติที่จะเสนอให้สภาพิจารณา เพื่อขอให้ดำเนินการจัดให้มีการเข้าชื่อเสนอกฎหมาย จากนั้นประธานกรรมการการเลือกตั้งจะจัดส่งร่างพระราชบัญญัติและเอกสารที่เกี่ยวข้องไปให้คณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัด เพื่อดำเนินการให้ผู้มีสิทธิเลือกตั้งในแต่ละจังหวัด ทราบว่ามีการเสนอกฎหมายในเรื่องใด และให้ผู้มีสิทธิเลือกตั้งไปลงชื่อในแบบพิมพ์การเข้าชื่อเสนอกฎหมาย ตามระยะเวลาและสถานที่ที่กำหนดไว้ในจังหวัดที่ตนมีสิทธิเลือกตั้งที่กำหนด โดยที่กำหนดเวลาจะต้องไม่น้อยกว่า ๙๐ วัน นับแต่วันประกาศ เมื่อครบกำหนดให้คณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดรวบรวมแบบพิมพ์การเข้าชื่อเสนอกฎหมายส่งให้คณะกรรมการการเลือกตั้งเพื่อตรวจสอบความถูกต้องและจัดทำบัญชีรายชื่อผู้ที่เข้าชื่อเสนอกฎหมายทั้งหมด จากนั้นจึงนำส่งร่างพระราชบัญญัติและบัญชีรายชื่อต่อประธานรัฐสภา

เมื่อร่างพระราชบัญญัติเข้าสู่การพิจารณาของรัฐสภา รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๕๐ กำหนดให้มีผู้แทนของประชาชนผู้มีสิทธิเลือกตั้งที่เข้าชื่อเสนอร่างพระราชบัญญัตินั้นเป็นผู้เสนอและชี้แจงหลักการของร่างพระราชบัญญัติต่อที่ประชุมสภาผู้แทนราษฎร และที่ประชุมวุฒิสภา และจะต้องมีผู้แทนของประชาชนฯ ที่เข้าชื่อเสนอร่างพระราชบัญญัตินั้นเข้าเป็นกรรมาธิการวิสามัญพิจารณาร่างพระราชบัญญัติด้วยจำนวนไม่น้อยกว่าหนึ่งในสามของจำนวนกรรมาธิการทั้งหมด เพื่อให้ผู้เสนอร่างกฎหมายได้มีโอกาสชี้แจงและแสดงเหตุผลเพื่อปกป้องเจตนารมณ์ของร่างกฎหมาย หลังจากนั้นสภาก็จะพิจารณาร่างกฎหมายตามขั้นตอนปกติ

แผนผังกระบวนการนิติบัญญัติ

การตรวจสอบความชอบด้วยรัฐธรรมนูญ

การตรวจสอบความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของพระราชบัญญัติและพระราชกำหนดที่ผ่านกระบวนการนิติบัญญัตินั้น ถือได้ว่า เป็นกระบวนการหนึ่งที่สามารถตรวจสอบได้ว่า กระบวนการนิติบัญญัตินั้นเป็นไปตามหลักนิติธรรม หรือไม่ โดยมีหลักเกณฑ์และขั้นตอน คือ

● การตรวจสอบความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของพระราชบัญญัติ

๑. การตรวจสอบก่อนที่พระราชบัญญัติจะใช้บังคับ ร่างพระราชบัญญัติใดที่รัฐสภาให้ความเห็นชอบแล้ว ก่อนที่นายกรัฐมนตรีจะนำขึ้นทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายเพื่อพระมหากษัตริย์ทรงลงพระปรมาภิไธย หรือร่างพระราชบัญญัติใดที่รัฐสภาลงมติยืนยันและก่อนที่นายกรัฐมนตรีจะนำร่างพระราชบัญญัตินี้ดังกล่าวขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายอีกครั้งหนึ่งนั้น ถ้า

(๑) สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกวุฒิสภา หรือสมาชิกของทั้งสองสภารวมกัน มีจำนวนไม่น้อยกว่าหนึ่งในสิบของจำนวนสมาชิกทั้งหมดเท่าที่มีอยู่ของทั้งสองสภา เห็นว่าร่างพระราชบัญญัตินี้ดังกล่าวมีข้อความขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญนี้ หรือกระบวนกรตรากฎหมายไม่ถูกต้องตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้ ให้เสนอความเห็นต่อประธานสภาผู้แทนราษฎร ประธานวุฒิสภา หรือประธานรัฐสภา แล้วแต่กรณี แล้วให้ประธานแห่งสภาที่ได้รับความเห็นดังกล่าวส่งความเห็นนั้นไปยังศาลรัฐธรรมนูญเพื่อวินิจฉัยและแจ้งให้นายกรัฐมนตรีทราบโดยไม่ชักช้า

(๒) นายกรัฐมนตรีเห็นว่าร่างพระราชบัญญัตินี้ดังกล่าวมีข้อความขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญนี้หรือกระบวนกรตรากฎหมายไม่ถูกต้องตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้ ให้ส่งความเห็นเช่นนั้นไปยังศาลรัฐธรรมนูญเพื่อวินิจฉัย และแจ้งให้ประธานสภาผู้แทนราษฎรและประธานวุฒิสภาทราบโดยไม่ชักช้า ถ้าศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยว่าร่างพระราชบัญญัตินั้นมีข้อความขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญนี้หรือตราขึ้นโดยไม่ถูกต้องตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้ และข้อความดังกล่าวเป็นสาระสำคัญ ให้ร่างพระราชบัญญัตินั้นเป็นอันตกไปทั้งฉบับ

ถ้าศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยว่าร่างพระราชบัญญัตินั้นมีข้อความขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญนี้แต่ไม่เป็นสาระสำคัญ ให้เฉพาะข้อความที่ขัดหรือแย้งนั้นเป็นอันตกไป ร่างพระราชบัญญัติฉบับนั้นยังสามารถประกาศใช้บังคับได้

๒. การตรวจสอบภายหลังที่พระราชบัญญัติใช้บังคับ กล่าวคือ กรณีที่พระราชบัญญัติได้ประกาศใช้บังคับแล้ว หากต่อมาปรากฏว่าบทบัญญัติของกฎหมายนั้นมีข้อความขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ รัฐธรรมนูญได้กำหนดให้มีการเสนอให้ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาวินิจฉัยได้ ๔ กรณี คือ

กรณีที่ ๑ การตรวจสอบว่าบทบัญญัติแห่งกฎหมายที่ศาลจะใช้บังคับแก่คดีขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญหรือไม่ ต้องเป็นกรณีที่มีคดีเกิดขึ้นในศาลก่อน ไม่ว่าจะเกิดขึ้นในศาลยุติธรรม ศาลปกครอง หรือศาลทหาร หรือศาลอื่น และไม่ว่าคดีจะอยู่ระหว่างการพิจารณาในชั้นศาลใดก็ตาม หากศาลเห็นเองหรือคู่ความในคดีนั้นโต้แย้งว่าบทบัญญัติแห่งกฎหมายที่ศาลจะใช้บังคับแก่คดีนั้นขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญและยังไม่มีคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญเกี่ยวกับบทบัญญัตินั้น ให้ศาลส่งความเห็นดังกล่าวไปให้ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาวินิจฉัยว่าบทบัญญัติแห่งกฎหมายนั้น ขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ

กรณีที่ ๒. การตรวจสอบความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของบทบัญญัติแห่งกฎหมายตามที่ผู้ตรวจการแผ่นดินเป็นผู้เสนอ เป็นกรณีที่มีผู้ร้องเรียนต่อผู้ตรวจการแผ่นดินก่อนเว้นแต่เป็นกรณีที่ผู้ตรวจการแผ่นดินเห็นว่าบทบัญญัติแห่งกฎหมายใดมีผลกระทบต่อความเสียหายของประชาชนส่วนรวม หรือเพื่อคุ้มครองประโยชน์

กรณีที่ ๓. การตรวจสอบความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของบทบัญญัติแห่งกฎหมายตามที่คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติเป็นผู้เสนอ ในกรณีที่คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติเห็นตามที่มีผู้ร้องเรียนว่าบทบัญญัติแห่งกฎหมายใดกระทบต่อสิทธิมนุษยชน และมีปัญหาเกี่ยวกับความชอบด้วยรัฐธรรมนูญ ให้คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติมีอำนาจหน้าที่ในการเสนอเรื่องพร้อมด้วยความเห็นต่อศาลรัฐธรรมนูญได้

กรณีที่ ๔ การตรวจสอบคำร้องของบุคคลซึ่งถูกละเมิดสิทธิและเสรีภาพเพื่อมีคำวินิจฉัยว่าบทบัญญัติแห่งกฎหมายขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญหรือไม่ กรณีที่บุคคลซึ่งถูกละเมิดสิทธิหรือเสรีภาพที่รัฐธรรมนูญนี้รับรองไว้ มีสิทธิยื่นคำร้องต่อศาลรัฐธรรมนูญเพื่อให้ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาวินิจฉัยว่าบทบัญญัติแห่งกฎหมายขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญหรือไม่ แต่ต้องเป็นกรณีที่ไม่อาจใช้สิทธิโดยวิธีการอื่นได้แล้ว

- **การตรวจสอบความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของพระราชกำหนด**

ก่อนที่สภาผู้แทนราษฎรหรือวุฒิสภาจะได้อนุมัติพระราชกำหนด หากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรหรือสมาชิกวุฒิสภาจำนวนไม่น้อยกว่าหนึ่งในห้าของจำนวนสมาชิกทั้งหมดเท่าที่มีอยู่ของแต่ละสภาเห็นว่าพระราชกำหนดนั้นไม่ได้ตราขึ้นเพื่อประโยชน์ในอันที่จะรักษาความปลอดภัยของประเทศ ความปลอดภัยสาธารณะ ความมั่นคงในทางเศรษฐกิจของประเทศหรือป้องกันภัยพิบัติสาธารณะ ก็สามารถใช้สิทธิเข้าชื่อเสนอความเห็นต่อประธานแห่งสภาที่ตนเป็นสมาชิกให้ส่งความเห็นนั้นไปยังศาลรัฐธรรมนูญเพื่อวินิจฉัย ในกรณีที่ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยว่าพระราชกำหนดนั้นไม่ได้ตราขึ้นเพื่อประโยชน์ในอันที่จะรักษาความปลอดภัยของประเทศ ความปลอดภัยสาธารณะ ความมั่นคงในทางเศรษฐกิจของประเทศ หรือ

ป้องปัดภัยพิบัติสาธารณะ ให้พระราชกำหนดนั้นไม่มีผลใช้บังคับมาแต่ต้น คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญต้องมีคะแนนเสียงไม่น้อยกว่าสองในสามของจำนวนตุลาการศาลรัฐธรรมนูญทั้งหมด การอนุมัติหรือไม่อนุมัติพระราชกำหนด ให้นายกรัฐมนตรีประกาศในราชกิจจานุเบกษา ในกรณีไม่อนุมัติให้มีผลตั้งแต่วันถัดจากวันประกาศในราชกิจจานุเบกษา กฎหมายที่ออกมาใช้บังคับกับประชาชนได้นั้นต้องได้รับความเห็นชอบจากรัฐสภา คือทั้งสภาผู้แทนราษฎรและวุฒิสภาต้องให้ความเห็นชอบก่อนจึงจะนำมาใช้บังคับกับประชาชนได้ รัฐธรรมนูญจึงได้ให้รัฐสภาซึ่งมาจากตัวแทนของประชาชน ดำเนินกระบวนการตรากฎหมายตั้งแต่การเสนอ การพิจารณาจนกระทั่งประกาศใช้เป็นกฎหมาย โดยให้ประชาชนมีส่วนร่วมด้วย ทั้งนี้เพื่อให้ได้กฎหมายที่ก่อประโยชน์ต่อประชาชนอย่างแท้จริง

ปัญหาการปฏิบัติตามหลักนิติธรรมของฝ่ายนิติบัญญัติ

ดังที่ได้กล่าวไปแล้วในตอนต้นถึง “หลักนิติธรรม” ว่า องค์การใดบ้างที่จะต้องปฏิบัติตามหลักนิติธรรม เมื่อก้าวถึงเฉพาะองค์การฝ่ายนิติบัญญัติ โดยเฉพาะการปฏิบัติหน้าที่ภายใต้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ ภาพลักษณ์ขององค์การฝ่ายนิติบัญญัติที่ผ่านมาเป็นเช่นไร ผู้เขียนจะขอยกตัวอย่างเฉพาะกรณีที่เป็นปัญหาต่อ “หลักนิติธรรม” บางประการ ดังนี้

๑. การพิจารณาร่างพระราชบัญญัตินิรโทษกรรมแก่ผู้ซึ่งกระทำความผิดเนื่องจากการชุมนุมทางการเมือง การแสดงออกทางการเมืองของประชาชน พ.ศ. ....

สำหรับการพิจารณาร่างพระราชบัญญัติฉบับนี้นั้น สภาผู้แทนราษฎร ได้มีมติเห็นชอบ เมื่อวันที่ ๓๑ ตุลาคม พ.ศ.๒๕๕๖ โดยมีสาระสำคัญ ให้นิรโทษกรรมแก่ การกระทำของบุคคล กลุ่มบุคคล คณะบุคคล องค์การ และประชาชนที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการชุมนุมทางการเมือง การแสดงออกทางการเมือง และความขัดแย้งทางการเมือง ที่เกิดขึ้นระหว่าง พ.ศ.๒๕๔๗ - ๘ สิงหาคม พ.ศ.๒๕๕๖ โดยครอบคลุมทั้งผู้กระทำการหลักในฐานะตัวการ ผู้สนับสนุน ผู้ใช้ให้กระทำ หรือผู้ถูกใช้ และครอบคลุมทั้งการกระทำในทางการเมือง และการกระทำความผิดในลักษณะการทุจริต คอร์รัปชันของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองด้วย ซึ่งต่อมาเมื่อวันพฤหัสบดีที่ ๓๑ ตุลาคม และวันศุกร์ที่ ๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๖ สภาผู้แทนราษฎรได้มีมติให้ความเห็นชอบร่างพระราชบัญญัตินี้ดังกล่าว ด้วยคะแนนเสียง ๓๑๐ เสียง ไม่เห็นชอบ ไม่มีงดออกเสียง ๔ เสียง และในที่สุด วุฒิสภาลงมติไม่เห็นชอบด้วยกับร่างพระราชบัญญัตินิรโทษกรรมแก่ผู้ซึ่งกระทำความผิดเนื่องจากการชุมนุมทางการเมือง การแสดงออกทางการเมืองของประชาชน พ.ศ. .... ซึ่งเหตุที่กฎหมายดังกล่าวไม่ผ่านความเห็นชอบของรัฐสภานั้น ก็เนื่องด้วย

เหตุของการคัดค้านทั้งภายในและภายนอกรัฐสภา ทั้งนี้ เนื่องจากทุกภาคส่วนเห็นว่า มีปัญหาขัดต่อหลักนิติธรรม กล่าวคือ

(๑) การที่มีกล่าวอ้างถึงระบบเสียงข้างมากในกระบวนการนิติบัญญัติของรัฐสภานั้น ก็เป็นการขัดต่อหลักนิติธรรม เพราะหลักนิติธรรมรัฐธรรมนูญกำหนดให้นำใช้กับการใช้อำนาจหน้าที่ของทุกฝ่าย ทุกองค์กร และทุกหน่วยงานของรัฐภายใต้หลักการที่ว่า นอกจากจะต้องใช้อำนาจหน้าที่ให้ถูกต้องตามบทกฎหมายที่มีอยู่ทั่วไปแล้ว ยังจะต้องใช้อำนาจและปฏิบัติหน้าที่ให้ถูกต้องตามหลักนิติธรรมด้วย กรณีจึงไม่อาจปฏิบัติตามบทกฎหมายที่เป็นลายลักษณ์อักษร หรือหลักเสียงข้างมากเพียงด้านเดียวเท่านั้น หากแต่ยังจะต้องคำนึงถึงหลักนิติธรรมควบคู่กันไปด้วย การอ้างหลักเสียงข้างมากโดยที่ไม่ได้คำนึงถึงเสียงข้างน้อย เพื่อหิบบกมาสนับสนุนการใช้อำนาจตามอำเภอใจเพื่อให้บรรลุเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ของผู้ใช้อำนาจ ท่ามกลางความทับซ้อนระหว่างผลประโยชน์ส่วนตนหรือกลุ่มบุคคลกับผลประโยชน์ของประเทศชาติและความสงบสุขของประชาชนโดยรวมย่อมขัดหลักนิติธรรม ซึ่งกรณีนี้อ้างเช่นนี้ ก่อทำให้เกิดวิกฤติศรัทธาต่อบทบาทการทำหน้าที่ของสถาบันนิติบัญญัติในการปกครองระบอบประชาธิปไตยในระบอบรัฐสภาของประเทศไทยเป็นอันมาก

(๒) ในด้านเนื้อหาของร่างพระราชบัญญัติดังกล่าว นั้น แม้จะกล่าวถึงการนิรโทษกรรมแก่ประชาชนที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการชุมนุมทางการเมือง เพื่อพิทักษ์สิทธิมนุษยชนและสิทธิของความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย ซึ่งเป็นเจตนารมณ์ที่ดี และได้มีการอ้างถึงนิติประเพณีที่เคยปฏิบัติมาเพื่อหักล้างหลักนิติธรรม แต่เมื่อพิจารณาเนื้อหาที่ครอบคลุมไปถึงผู้เกี่ยวข้องหลายฝ่ายที่อยู่ในข่ายของการเป็นผู้ที่ควรต้องรับผิดชอบในผลของการสั่งการหรือผลของการกระทำที่เกิดขึ้นแล้ว เห็นว่า เป็นบรรทัดฐานที่ไม่ถูกต้องที่ถูกนำไปอ้างอิงเพื่อประโยชน์ของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่ต้องการทำให้เกิดความวุ่นวายทางการเมืองต่อไปในอนาคต เนื่องจากแม้เป็นผู้สั่งการ หรือกระทำการให้เกิดความรุนแรงทางการเมือง แต่ก็คาดการณ์ได้ว่าจะไม่ต้องรับผิดชอบใด ๆ ต่อการกระทำดังกล่าว โดยอ้างบรรทัดฐานจากกรณีกฎหมายนิรโทษกรรมฉบับนี้ ดังนั้น จึงทำให้มีกระทบต่อหลักนิติธรรมในการออกกฎหมายได้

กล่าวโดยสรุป เนื้อหาของร่างพระราชบัญญัตินิรโทษกรรมดังกล่าว ไม่เป็นไปตามหลักนิติธรรม และเจตนารมณ์ของกฎหมายที่ต้องเป็นไปเพื่ออำนวยความยุติธรรมแก่สังคมอย่างแท้จริงโดยไม่มีการเลือกปฏิบัติ ประกอบกับต้องเป็นไปตามหลักการที่ว่าด้วยการมีผู้แทนเพื่อกำหนดกติการ่วมกันของสังคม เมื่อสังคมยังเกิดความขัดแย้งและไม่อาจตกลงร่วมกัน

ในการกำหนดกติกาตั้งกล่าวได้ การที่จะฝ่าฝืนกระแสดและฉันทามติของสังคมย่อมขัดกับหลักนิติธรรม

๒. การพิจารณาร่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ..) พุทธศักราช .... (แก้ไขเพิ่มเติมมาตรา ๑๑๑ มาตรา ๑๑๒ และมาตรา ๑๑๕ มาตรา ๑๑๖ วรรคสอง มาตรา ๑๑๗ มาตรา ๑๑๘ มาตรา ๑๒๐ และมาตรา ๒๔๑ วรรคหนึ่ง และยกเลิกมาตรา ๑๑๓ และมาตรา ๑๑๔) ประเด็นเกี่ยวกับที่มาของสมาชิกวุฒิสภา

สำหรับการปฏิบัติหน้าที่ของฝ่ายนิติบัญญัติเกี่ยวกับการพิจารณาร่างรัฐธรรมนูญฯ ฉบับนี้ ได้มีผู้นำไปร้องต่อศาลรัฐธรรมนูญว่า กระบวนการแก้ไขเพิ่มเติมร่างรัฐธรรมนูญและเนื้อหาของร่างรัฐธรรมนูญดังกล่าวขัดต่อรัฐธรรมนูญ และในที่สุดศาลรัฐธรรมนูญได้มีคำวินิจฉัยที่ คำวินิจฉัยที่ ๑๕-๑๘/๒๕๕๖ เรื่อง คำร้องขอให้ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาวินิจฉัยตามรัฐธรรมนูญ มาตรา ๖๘ ลงวันที่ ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๖ วินิจฉัยโดยมติเสียงข้างมาก ๖ ต่อ ๓ ว่า การดำเนินการพิจารณาและลงมติแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญของผู้ถูกร้องทั้งหมดในคดีนี้ เป็นการกระทำที่ไม่ชอบด้วยรัฐธรรมนูญ มาตรา ๑๒๒ มาตรา ๑๒๕ วรรคหนึ่ง และวรรคสอง มาตรา ๑๒๖ วรรคสาม มาตรา ๒๕๑ (๑) (๒) และ (๔) และมาตรา ๓ วรรคสอง (หลักนิติธรรม) และวินิจฉัยโดยมติเสียงข้างมาก ๕ ต่อ ๔ ว่า มีเนื้อความที่เป็นสาระสำคัญขัดแย้งต่อหลักการพื้นฐานและเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ อันเป็นการกระทำเพื่อให้ผู้ถูกร้องทั้งหมดได้มาซึ่งอำนาจในการปกครองประเทศ โดยวิธีการซึ่งมิได้เป็นไปตามวิถีทางที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ ฝ่าฝืนรัฐธรรมนูญ มาตรา ๖๘ วรรคหนึ่ง โดยมีประเด็นที่ชี้ให้เห็นว่า การกระทำของฝ่ายนิติบัญญัติฝ่าฝืนหรือบกพร่องในประเด็นใดบ้าง ดังนี้

ประเด็นที่ ๑ ร่างรัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติมเกี่ยวกับที่มาของสมาชิกวุฒิสภาที่ใช้ในการประชุมพิจารณาร่วมกันของรัฐสภาไม่เป็นฉบับเดียวกันกับที่มีการยื่นญัตติขอแก้ไขเพิ่มเติมต่อสำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎรในฐานะสำนักงานเลขาธิการรัฐสภา กล่าวคือในการพิจารณาของที่ประชุมรัฐสภา มิได้นำเอาร่างรัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติมเกี่ยวกับที่มาของสมาชิกวุฒิสภาฉบับที่นายอุดมเดช รัตนเสถียร และคณะ เสนอต่อสำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร เมื่อวันที่ ๒๐ มีนาคม ๒๕๕๖ มาใช้ในการพิจารณาในวาระที่หนึ่ง ขึ้นรับหลักการ แต่ได้นำร่างที่มีการจัดทำขึ้นใหม่ ซึ่งมีหลักการแตกต่างจากร่างเดิมที่นายอุดมเดช รัตนเสถียร เสนอหลายประการโดยไม่ปรากฏว่ามีสมาชิกรัฐสภาร่วมลงชื่อเสนอญัตติแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญที่จัดทำขึ้นใหม่ แต่อย่างไรก็ตาม มีผลเท่ากับว่าการดำเนินการในการเสนอร่าง

รัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติมที่รัฐสภารับหลักการตามคำร้องนี้ เป็นไปโดยมิชอบด้วยรัฐธรรมนูญ มาตรา ๒๙๑ (๑) วรรคหนึ่ง

ประเด็นที่ ๒ การกำหนดวันแปรญัตติร่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ..) พุทธศักราช .... ไม่ชอบด้วยรัฐธรรมนูญ เนื่องจากการแปรญัตติเป็นสิทธิของสมาชิกรัฐสภาที่จะเสนอความคิดเห็น การแปรญัตติจึงต้องมีเวลาพอสมควรเพื่อให้สมาชิกผู้ประสงค์จะขอแปรญัตติได้ทราบระยะเวลาที่แน่นอนในการยื่นขอแปรญัตติอันเป็นสิทธิในการทำหน้าที่ของสมาชิกรัฐสภาภายใต้บทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ การนับระยะเวลาในการแปรญัตติ ย่อมไม่อาจนับเวลาย้อนหลังได้ แต่ต้องนับตั้งแต่วันที่ที่ประชุมมีมติเป็นต้นไป การเริ่มนับระยะเวลาย้อนหลังไปจนทำให้เหลือระยะเวลาขอแปรญัตติเพียง ๑ วัน เป็นการดำเนินการที่ขัดต่อข้อบังคับการประชุมและไม่เป็นกลาง จึงไม่ชอบด้วยรัฐธรรมนูญ มาตรา ๑๒๕ วรรคหนึ่ง และวรรคสอง ทั้งขัดต่อหลักนิติธรรมตามรัฐธรรมนูญ มาตรา ๓ วรรคสอง ด้วย การกำหนดเวลาแปรญัตติร่างรัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติม จึงไม่ชอบด้วยรัฐธรรมนูญมาตรา ๓ วรรคสอง และมาตรา ๑๒๕ วรรคหนึ่ง

ประเด็นที่ ๓ วิธีการในการแสดงตนและลงมติในการพิจารณาญัตติขอแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญเกี่ยวกับ ที่มาของสมาชิกวุฒิสภา ไม่ชอบด้วยรัฐธรรมนูญ เนื่องจากมีข้อพิสูจน์เห็นได้ว่า การกระทำของสมาชิกรัฐสภาที่ลงคะแนนคนเดียวนานานๆ ไบ มีลักษณะที่ผิดปกติวิสัยและมีสมาชิกรัฐสภาใช้บัตรแสดงตนและออกเสียงลงคะแนนในระบบอิเล็กทรอนิกส์หลายใบ และจากพยานหลักฐานและคำเบิกความพยานในชั้นการพิจารณาไต่สวนคำร้องเป็นเรื่องที่แจ้งชัดทั้งภาพวิดิทัศน์ และประจักษ์พยานที่มาเบิกความ ประกอบการถ่ายทอดการประชุมรัฐสภาในระหว่างที่มีการออกเสียงลงมติร่างรัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติมเกี่ยวกับที่มาของสมาชิกวุฒิสภาว่า มีสมาชิกรัฐสภาหลายรายมิได้มาออกเสียงลงมติในที่ประชุมรัฐสภา ในการพิจารณาร่างรัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติมฉบับนี้ แต่ได้มอบให้สมาชิกรัฐสภาบางรายใช้สิทธิออกเสียงลงคะแนนแทนในการพิจารณาร่างรัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติม การดำเนินการดังกล่าวนอกจากจะเป็นการละเมิดหลักการพื้นฐานของการเป็นสมาชิกรัฐสภา ซึ่งถือได้ว่าเป็นผู้แทนปวงชนชาวไทย ซึ่งจะต้องปฏิบัติหน้าที่โดยไม่อยู่ในความผูกมัดแห่งอาณัติมอบหมายหรือการครอบงำใด ๆ และต้องปฏิบัติด้วยความซื่อสัตย์สุจริตเพื่อประโยชน์ส่วนรวมของปวงชนชาวไทย โดยปราศจากการขัดกันแห่งผลประโยชน์ตามบทบัญญัติ มาตรา ๑๒๒ ของรัฐธรรมนูญแล้ว ยังขัดต่อข้อบังคับการประชุมของรัฐสภาขัดต่อหลักความซื่อสัตย์สุจริต ที่สมาชิกรัฐสภาได้ปฏิญาณตนไว้ตามรัฐธรรมนูญ มาตรา ๑๒๓ และขัดต่อหลักการออกเสียงลงคะแนน ตามบทบัญญัติมาตรา ๑๒๖ วรรคสาม ที่ให้สมาชิก

คนหนึ่งมีเพียงเสียงหนึ่งเสียงในการออกเสียงลงคะแนน มีผลทำให้การออกเสียงลงคะแนนของ รัฐสภาในการประชุมนั้น ๆ เป็นการออกเสียงลงคะแนนที่ทุจริต ไม่เป็นไปตามเจตนารมณ์ที่ แท้จริงของผู้แทนปวงชนชาวไทย เนื่องมาจากกระบวนการลงคะแนนเสียงที่ไม่ชอบด้วยข้อบ ังคับการประชุมของรัฐสภา และขัดต่อบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญดังที่ได้ระบุมมาแล้วข้างต้น มีอาจถือว่าเป็นมติที่ชอบของรัฐสภาในกระบวนการพิจารณาร่างรัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติม

ประเด็นที่ ๔ การแก้ไขเพิ่มเติมเนื้อหาของร่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ..) พุทธศักราช .... มีลักษณะเป็นการกระทำเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจ ในการปกครองประเทศโดยวิธีการซึ่งมิได้เป็นไปตามวิถีทางที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญนี้ เนื่องจากรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ ร่างขึ้นโดยใช้รัฐธรรมนูญ แห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐ เป็นแม่แบบ โดยได้แก้ไขหลักการในเรื่อง คุณสมบัติของสมาชิกวุฒิสภาจากเดิมไว้หลายประการ เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดปัญหาเหมือน เช่นการใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐ ทั้งยังได้กำหนดคุณสมบัติ ของสมาชิกวุฒิสภาให้เป็นอิสระจากการเมืองและสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร รัฐธรรมนูญ แห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ กำหนดให้รัฐสภาประกอบด้วย ๒ สภา คือ วุฒิสภาและสภาผู้แทนราษฎร ให้มีดุลยภาพระหว่างกัน โดยได้กำหนดบทบาทของวุฒิสภาให้ เป็นองค์กรตรวจทานกลั่นกรองการทำงานของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและถ่วงดุลอำนาจกับ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร โดยให้อำนาจสมาชิกวุฒิสภาในการตรวจสอบถอดถอนสมาชิกสภา ผู้แทนราษฎรได้ จะเห็นได้อย่างชัดเจนว่า รัฐธรรมนูญมีเจตนารมณ์ให้สมาชิกวุฒิสภาเป็นอิสระ จากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรอย่างแท้จริง จึงได้บัญญัติห้ามความสัมพันธ์เกี่ยวข้อกันดังกล่าว เพราะหากยอมให้สมาชิกวุฒิสภาและสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกันย่อม ไม่อาจหวังได้ว่า จะมีการตรวจสอบอย่างตรงไปตรงมา อันเป็นการขัดกับหลักการดุลและ คานอำนาจซึ่งกันและกัน อันเป็นหลักการพื้นฐานของรัฐธรรมนูญนี้

สำหรับการแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญตามคำร้องนี้ ทำให้วุฒิสภาเป็นการเปิด ช่องให้ผู้ร่วมกระทำการครั้งนี้กลับมีโอกาสได้มาซึ่งอำนาจในการปกครองโดยวิธีการที่มีได้ เป็นไปตามวิถีทางที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญนี้ คือ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ ซึ่งได้รับความเห็นชอบจากการออกเสียงแสดงประชามติของมหาชน ชาวไทย อันเป็นการกระทบต่อการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ ทรงเป็นประมุขและเปิดทางให้บุคคลที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินการครั้งนี้ได้อำนาจในการ ปกครองประเทศโดยวิธีการที่ไม่เป็นไปตามวิถีทางที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญนี้

นอกจากนี้ เนื้อหาในร่างรัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติม มาตรา ๑๑ และมาตรา ๑๑/๑ ยังขัดต่อรัฐธรรมนูญ ในเรื่องกระบวนการตรากฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร และสมาชิกวุฒิสภาที่จะบัญญัติขึ้นใหม่ โดยรวบรัดให้มีการประกาศใช้กฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญดังกล่าว โดยไม่ต้องปฏิบัติตามรัฐธรรมนูญ มาตรา ๑๔๑ ที่จะต้องส่งร่างกฎหมายดังกล่าวให้ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาตรวจสอบความชอบด้วยรัฐธรรมนูญเสียก่อน ซึ่งขัดกับหลักการตุลและคานอำนาจอันเป็นหลักการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ทำให้ฝ่ายการเมืองสามารถออกกฎหมายได้ตามอำเภอใจ โดยอาศัยเสียงข้างมากปราศจากการตรวจสอบ

อย่างไรก็ตาม แม้ในภาพลักษณ์ด้านลบของฝ่ายนิติบัญญัติจะมีปรากฏดังที่ได้ยกตัวอย่างใน ๒ กรณี ดังกล่าว แต่ในภาพลักษณ์การปฏิบัติหน้าที่ของฝ่ายนิติบัญญัติในด้านบวก ก็มีให้ปรากฏอย่างชัดเจน จากคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญว่า การทำหน้าที่ของรัฐสภาไม่เป็นการขัดหลักนิติธรรมหรือกระทำการอันไม่ชอบด้วยรัฐธรรมนูญ ดังเช่น

๑. ร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและการได้มาซึ่งสมาชิกวุฒิสภา (ฉบับที่ ..) พ.ศ. ....ร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยคณะกรรมการการเลือกตั้ง (ฉบับที่ ..) พ.ศ. .... และร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง (ฉบับที่ ..) พ.ศ. .... ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยว่า ได้ตราขึ้นโดยถูกต้อง ตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ และไม่มีข้อความใดขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐^๕

๒. ร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต (ฉบับที่ ..) พ.ศ. .... ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยว่า ชอบด้วยรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ ยกเว้นร่างมาตรา ๖๔ ที่มีข้อความขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ เป็นอันตกไป ตามมาตรา ๑๔๑ วรรคสอง และให้ส่งร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกัน และปราบปรามการทุจริต (ฉบับที่ ..) พ.ศ. ....

^๕ คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ คำวินิจฉัยที่ ๒๗ - ๒๙/๒๕๕๔ เรื่อง ประธานรัฐสภาขอให้ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของร่างพระราชบัญญัติ ประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและการได้มาซึ่งสมาชิกวุฒิสภา

(ฉบับที่ ..) พ.ศ. .... ร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง (ฉบับที่ ..) พ.ศ. .... และร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยคณะกรรมการการเลือกตั้ง (ฉบับที่ ..) พ.ศ. .... ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ มาตรา ๑๔๑ ลงวันที่ ๙ พฤษภาคม ๒๕๕๔

กลับคืนสภาพผู้แทนราษฎรและวุฒิสภาเพื่อพิจารณาตามลำดับ ตามมาตรา ๑๔๑ วรรคสาม ลงวันที่ ๕ มกราคม ๒๕๕๔^๖

๓. ร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการออกเสียงประชามติ พ.ศ. .... ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยว่า ได้พิจารณาข้อความในบทบัญญัติของรในส่วนเนื้อหา ข้อความทั้ง ๔๕ มาตรา รวมทั้งในส่วนคำปรารภของร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญดังกล่าวแล้ว เห็นว่า มีความสอดคล้องและไม่มีข้อความที่ขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ แต่อย่างไรก็ตามอาศัยเหตุผลดังกล่าวข้างต้น ศาลรัฐธรรมนูญจึงวินิจฉัยว่า ร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการออกเสียงประชามติ พ.ศ. .... ขอบด้วยรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐^๗

๔. พระราชกำหนดให้อำนาจกระทรวงการคลังกู้เงินเพื่อการวางระบบบริหารจัดการน้ำและสร้างอนาคตประเทศ พ.ศ. ๒๕๕๕ (คณะรัฐมนตรี ชุดที่มีนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร เป็นนายกรัฐมนตรี เป็นผู้เสนอ) ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัย ดังนี้

๔.๑ การตราพระราชกำหนดให้อำนาจกระทรวงการคลังกู้เงินเพื่อการวางระบบบริหารจัดการน้ำและสร้างอนาคตประเทศ พ.ศ. ๒๕๕๕ เป็นไปตามรัฐธรรมนูญ มาตรา ๑๘๔ วรรคหนึ่งและวรรคสอง

๔.๒ ศาลรัฐธรรมนูญโดยมติ ๗ ต่อ ๒ เห็นว่า การตราพระราชกำหนดปรับปรุงการบริหารหนี้เงินกู้ที่กระทรวงการคลังกู้เพื่อช่วยเหลือกองทุนเพื่อการฟื้นฟูและพัฒนาาระบบสถาบันการเงิน พ.ศ. ๒๕๕๕ เป็นไปตามรัฐธรรมนูญ มาตรา ๑๘๔ วรรคหนึ่งและวรรคสอง^๘

^๖ คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ คำวินิจฉัยที่ ๑/๒๕๕๔ เรื่อง ประธานรัฐสภาขอให้ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต (ฉบับที่ ..) พ.ศ. .... ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ มาตรา ๑๔๑ ลงวันที่

^๗ คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ คำวินิจฉัยที่ ๑๗/๒๕๕๒ เรื่อง ประธานรัฐสภาขอให้ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการออกเสียงประชามติ พ.ศ. .... ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ มาตรา ๑๔๑ ลงวันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๒

^๘ คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ คำวินิจฉัยที่ ๕ - ๗/๒๕๕๕ เรื่อง พระราชกำหนดให้อำนาจกระทรวงการคลังกู้เงินเพื่อการวางระบบบริหารจัดการน้ำและสร้างอนาคตประเทศ พ.ศ. ๒๕๕๕ และพระราชกำหนดปรับปรุงการบริหารหนี้เงินกู้ที่กระทรวงการคลังกู้เพื่อช่วยเหลือกองทุนเพื่อการฟื้นฟูและพัฒนาาระบบสถาบันการเงิน พ.ศ. ๒๕๕๕ เป็นไปตามรัฐธรรมนูญ มาตรา ๑๘๔ วรรคหนึ่งและวรรคสอง หรือไม่ ลงวันที่ ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕

๕. พระราชกำหนดให้อำนาจกระทรวงการคลังกู้เงินเพื่อฟื้นฟูและเสริมสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจ พ.ศ. ๒๕๕๒ (คณะรัฐมนตรี ชุดที่มีนายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ เป็นนายกรัฐมนตรี เป็นผู้เสนอ) ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัย ดังนี้

๕.๑ การตราพระราชกำหนดให้อำนาจกระทรวงการคลังกู้เงินเพื่อฟื้นฟูและเสริมสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจ พ.ศ. ๒๕๕๒ เป็นการตราขึ้นเพื่อประโยชน์ในอันที่จะรักษาความมั่นคงในทาง เศรษฐกิจของประเทศ ตามรัฐธรรมนูญ มาตรา ๑๘๔ วรรคหนึ่ง

๕.๒ การตราพระราชกำหนดให้อำนาจกระทรวงการคลังกู้เงินเพื่อฟื้นฟูและเสริมสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจ พ.ศ. ๒๕๕๒ เป็นการตราขึ้นเป็นกรณีฉุกเฉินที่มีความจำเป็นรีบด่วนอันมิอาจจะหลีกเลี่ยงได้ ตามรัฐธรรมนูญ มาตรา ๑๘๔ วรรคสอง^๙

ข้อเสนอแนะ

จากบทบาทและภาพลักษณ์ของฝ่ายนิติบัญญัติที่สะท้อนในห้วงเวลาที่ผ่านมา เมื่อพิจารณาถึงหลักนิติธรรมที่สมาชิกแห่งฝ่ายนิติบัญญัติจะต้องยึดถือและปฏิบัติ โดยเคร่งครัดแล้ว จึงมีข้อเสนอแนะบางประการเกี่ยวกับการทำหน้าที่ของฝ่ายนิติบัญญัติให้ เป็นไปตามหลักนิติธรรม ดังนี้

๑. ในการตรากฎหมาย ฝ่ายนิติบัญญัติจักต้องมีการทบทวนถึงความชอบด้วย เหตุผลและถูกต้องตามหลักนิติธรรมของการออกกฎหมาย ที่มีลักษณะละเอียดอ่อน ส่งผลกระทบต่อสังคมในระดับกว้างขวาง และโดยเฉพาะอย่างยิ่งส่งผลกระทบต่อบรรทัดฐานทาง กฎหมายที่ต้องเป็นไปเพื่อประโยชน์สุข ความสงบเรียบร้อยของสังคม ไม่เลือกปฏิบัติให้เป็น ประโยชน์ต่อกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง เป็นการเฉพาะ

๒. ในการพิจารณาและลงมติใดๆ ของฝ่ายนิติบัญญัติ แม้ว่าการปกครอง ระบอบประชาธิปไตยแบบรัฐสภา จะให้อำนาจองค์กรฝ่ายนิติบัญญัติที่เป็นตัวแทนของ ประชาชนในการออกกฎหมายโดยใช้หลักเสียงข้างมากในรัฐสภาได้ก็จริง แต่เนื่องจากระบอบ ประชาธิปไตยก็ต้องการให้เสียงข้างมากที่เป็นตัวแทนของประชาชนซึ่งเป็นเสียงข้างน้อยด้วย ดังที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญว่า สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรย่อมเป็นผู้แทนของปวงชน มิได้เป็น แต่เพียงตัวแทนของเขตพื้นที่ใด หรือกลุ่มสนับสนุนใด เท่านั้น ดังนั้น จึงต้องไม่ละเลยเสียง

^๙ คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ คำวินิจฉัยที่ ๑๑/๒๕๕๒ เรื่อง ประธานสภาผู้แทนราษฎรส่งความเห็นของ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรขอให้ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาวินิจฉัยตามรัฐธรรมนูญ มาตรา ๑๘๕ กรณีพระราช กำหนดให้อำนาจกระทรวงการคลังกู้เงินเพื่อฟื้นฟูและเสริมสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจ พ.ศ. ๒๕๕๒ เป็นไปตาม รัฐธรรมนูญ มาตรา ๑๘๔ วรรคหนึ่งและวรรคสอง หรือไม่ ลงวันที่ ๓ มิถุนายน ๒๕๕๒

ข้างน้อยที่มีเหตุผล และประการสำคัญที่สุดต้องคำนึงถึงเจตนารมณ์และความต้องการของประชาชนผู้เป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยเป็นสำคัญ

๓. โดยที่อำนาจบริหาร คือ รัฐบาล ซึ่งเป็นผู้บังคับใช้กฎหมาย ควรที่จะทบทวนถึงความเหมาะสม ถูกต้อง ชอบธรรมของร่างกฎหมายต่างๆ ให้ถ่องแท้ และใช้บทบาทของอำนาจบริหารในการตรวจสอบและถ่วงดุลกับอำนาจนิติบัญญัติ ยับยั้งร่างพระราชบัญญัติบางฉบับที่เห็นว่า มีปัญหาความชอบด้วยหลักนิติธรรม ทั้งนี้ เพื่อบริหารจัดการความขัดแย้ง และรักษาความสงบเรียบร้อยของสังคม

๔. ส่วนบทบาทของวุฒิสภาซึ่งก็เป็นองค์กรฝ่ายนิติบัญญัติเช่นกัน แต่มีหน้าที่ตามรัฐธรรมนูญในการตรวจสอบ กลั่นกรองกฎหมายเพื่อความรอบคอบและให้เป็นไปเพื่อประโยชน์ในการรักษาความสงบเรียบร้อยของประเทศชาติ ก็ควรได้ตระหนักถึงความถูกต้องตามหลักนิติธรรมของร่างกฎหมายต่างๆ ที่วุฒิสภาได้รับไว้พิจารณา และในบางกรณีอาจจะใช้อำนาจตามที่รัฐธรรมนูญกำหนดให้โดยการยับยั้งร่างกฎหมายใดๆ ที่เห็นว่า ขัดกับหลักนิติธรรม เพื่อให้นำไปสู่การทบทวนแก้ไขโดยสภาผู้แทนราษฎรต่อไป

๕. สำหรับองค์กรอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการตรากฎหมาย เช่น ศาลรัฐธรรมนูญ ในฐานะองค์กรที่ใช้อำนาจในการวินิจฉัยตีความร่างกฎหมายใดๆ ขัดแย้งกับการใช้อำนาจนิติบัญญัติตามรัฐธรรมนูญ หรือไม่ ก็พึงต้องได้พิจารณาหลักนิติธรรมเป็นสำคัญ ดังวิสัยทัศน์ของศาลรัฐธรรมนูญที่ได้กำหนดไว้ว่า “ศาลรัฐธรรมนูญเป็นหลักของนิติรัฐและนิติธรรม ในระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข”

๖. ฝ่ายนิติบัญญัติควรเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมกระบวนการนิติบัญญัติอย่างแท้จริง กล่าวคือ การมีส่วนร่วมของภาคประชาชนต้องมีความกว้างขวาง บนพื้นฐานของการแสดงเหตุผล และเป็นไปอย่างสันติวิธี ตั้งแต่ในกระบวนการนิติบัญญัติด้วยตั้งแต่กระบวนการนำเสนอจนถึงการอนุมัติเห็นชอบ โดยจัดให้มีกระบวนการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนให้กว้างขวางและทั่วถึง ก่อนที่จะนำเข้าสู่กระบวนการทางรัฐสภา และอาจให้ประชาชนเป็นผู้ตัดสินใจสุดท้ายโดยการออกเสียงลงประชามติ เพื่อเรียกร้องให้ฝ่ายนิติบัญญัติได้รับการสะท้อนความคิดเห็นเพื่อทบทวนตรวจสอบการใช้อำนาจในฐานะผู้แทนของประชาชนให้เป็นไปเพื่อประโยชน์ของประเทศชาติและประชาชนอย่างแท้จริง ซึ่งหลักการนี้ได้มีการบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ มาตรา ๑๔๒ วรรคหก ที่กำหนดให้ร่างพระราชบัญญัติที่เสนอต่อรัฐสภาต้องเปิดเผยให้ประชาชนทราบและให้ประชาชนสามารถเข้าถึงข้อมูลรายละเอียดของร่างพระราชบัญญัตินั้นได้โดยสะดวก ทั้งนี้

ก็เพื่อให้ประชาชนสามารถเข้าถึงข้อมูลและสามารถร่วมแสดงความคิดเห็นได้ตามหลักการประชาธิปไตย^{๑๐}

บทสรุป

เมื่อพิจารณาถึงหลักการแห่งความสำคัญของ “หลักนิติธรรม” อันเป็นเสมือนหนึ่งหัวใจของการปฏิบัติหน้าที่ขององค์กรต่างๆ ภายใต้ระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขแล้ว อาจกล่าวได้ว่า องค์กรต่างๆ ยังมีปัญหาในเชิงการปฏิบัติตามหลักนิติธรรมและการยอมรับหลักนิติธรรม หรือไม่ก็เป็นเพียงแต่การยอมรับหลักนิติธรรมในเชิงนามธรรม ไม่ได้นำมาปฏิบัติอย่างแท้จริง กล่าวโดยเฉพาะ “องค์กรฝ่ายนิติบัญญัติ” ที่หลายครั้งละเลยหลักนิติธรรม จึงทำให้เกิดปัญหาตามมาหลายประการดังได้กล่าวมาแล้วข้างต้น จำเป็นอย่างยิ่งที่สังคมไทยจะต้องมีการรณรงค์และกระตุ้นเตือนให้คนในสังคมเกิดการเข้าใจและยอมรับหลักนิติธรรมและปฏิบัติตามหลักนิติธรรม และเมื่อภาคส่วนของสังคมได้มีการเรียนรู้ เข้าใจและยอมรับหลักนิติธรรมแล้ว สังคมไทยย่อมจะมีความเป็นปกติสุขและมีความเจริญก้าวหน้าอย่างแน่นอน

^{๑๐} รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ มาตรา ๑๔๒ บัญญัติว่า

“มาตรา ๑๔๒ ภายใต้บังคับมาตรา ๑๓๙ ร่างพระราชบัญญัติจะเสนอได้ก็แต่โดย

(๑) คณะรัฐมนตรี

(๒) สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจำนวนไม่น้อยกว่ายี่สิบคน

(๓) ศาลหรือองค์กรอิสระตามรัฐธรรมนูญ เฉพาะกฎหมายที่เกี่ยวกับการจัดองค์กรและกฎหมายที่ประธานศาลและประธานองค์กรนั้นเป็นผู้รักษาการ หรือ

(๔) ผู้มีสิทธิเลือกตั้งจำนวนไม่น้อยกว่าหนึ่งหมื่นคนเข้าชื่อเสนอกฎหมายตามมาตรา ๑๖๓

ในกรณีที่ร่างพระราชบัญญัติซึ่งมีผู้เสนอตาม (๒) (๓) หรือ (๔) เป็นร่างพระราชบัญญัติเกี่ยวกับการเงินจะเสนอได้ก็ต่อเมื่อมีคำรับรองของนายกรัฐมนตรี

ในกรณีที่ประชาชนได้เสนอร่างพระราชบัญญัติใดตาม (๔) แล้ว หากบุคคลตาม (๑) หรือ (๒) ได้เสนอร่างพระราชบัญญัติที่มีหลักการเดียวกับร่างพระราชบัญญัตินั้นอีก ให้นำบทบัญญัติมาตรา ๑๖๓ วรคสี่ มาใช้บังคับกับการพิจารณาร่างพระราชบัญญัตินั้นด้วย

ร่างพระราชบัญญัติให้เสนอต่อสภาผู้แทนราษฎรก่อน

ในการเสนอร่างพระราชบัญญัติตามวรรคหนึ่งต้องมีบันทึกวิเคราะห์สรุปสาระสำคัญของร่างพระราชบัญญัติเสนอมาพร้อมกับร่างพระราชบัญญัติด้วย

ร่างพระราชบัญญัติที่เสนอต่อรัฐสภาต้องเปิดเผยให้ประชาชนทราบและให้ประชาชนสามารถเข้าถึงข้อมูลรายละเอียดของร่างพระราชบัญญัตินั้นได้โดยสะดวก”

บรรณานุกรม

กฎหมาย

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐

หนังสือ

ชานินทร์ กรัยวิเชียร, หลักนิติธรรม, สำนักงานคณะกรรมการพลเรือน, ๒๕๕๒.

แสวง บุญเฉลิมวิภาส, “ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย (The Thai Legal History)”, พิมพ์ครั้งที่ ๗ (กรุงเทพฯ :วิญญูชน, ๒๕๕๑).

หยุด แสงอุทัย, “ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายทั่วไป”, พิมพ์ครั้งที่ ๑๖ (กรุงเทพฯ : ประกายพริก, ๒๕๔๘).

บทความ

โกวิท วงศ์สุรวัฒน์ , อานาจดุลพินิจ, <http://www.matichon.co.th> สืบค้นเมื่อวันที่ ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗.

คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ

- คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ คำวินิจฉัยที่ ๒๗ - ๒๙/๒๕๕๔ เรื่อง ประธานรัฐสภาขอให้ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและการได้มาซึ่งสมาชิกวุฒิสภา (ฉบับที่ ..) พ.ศ. .... ร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง (ฉบับที่ ..) พ.ศ. .... และร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยคณะกรรมการการเลือกตั้ง (ฉบับที่ ..) พ.ศ. .... ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ มาตรา ๑๔๑ ลงวันที่ ๙ พฤษภาคม ๒๕๕๔

- คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ คำวินิจฉัยที่ ๑/๒๕๕๔ เรื่อง ประธานรัฐสภาขอให้ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต (ฉบับที่ ..) พ.ศ. .... ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ มาตรา ๑๔๑ ลงวันที่ ๕ มกราคม ๒๕๕๔

- คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ คำวินิจฉัยที่ ๑๗/๒๕๕๒ เรื่อง ประธานรัฐสภาขอให้ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการออกเสียงประชามติ พ.ศ. .... ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ มาตรา ๑๔๑ ลงวันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๒

- คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ คำวินิจฉัยที่ ๕ - ๗/๒๕๕๕ เรื่อง พระราชกำหนดให้อำนาจกระทรวงการคลังกู้เงินเพื่อการวางระบบบริหารจัดการน้ำและสร้างอนาคตประเทศ พ.ศ. ๒๕๕๕ และพระราชกำหนดปรับปรุงการบริหารหนี้เงินกู้ที่กระทรวงการคลังกู้เพื่อช่วยเหลือกองทุนเพื่อการฟื้นฟูและพัฒนาระบบสถาบันการเงิน พ.ศ. ๒๕๕๕ เป็นไปตามรัฐธรรมนูญ มาตรา ๑๘๔ วรรคหนึ่งและวรรคสอง หรือไม่ ลงวันที่ ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕

- คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ คำวินิจฉัยที่ ๑๑/๒๕๕๒ เรื่อง ประธานสภาผู้แทนราษฎรส่งความเห็นของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรขอให้ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาวินิจฉัยตามรัฐธรรมนูญ มาตรา ๑๘๕ กรณีพระราชกำหนดให้อำนาจกระทรวงการคลังกู้เงินเพื่อฟื้นฟูและเสริมสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจ พ.ศ. ๒๕๕๒ เป็นไปตามรัฐธรรมนูญ มาตรา ๑๘๔ วรรคหนึ่งและวรรคสอง หรือไม่ ลงวันที่ ๓ มิถุนายน ๒๕๕๒

เว็บไซต์

<http://th.wikipedia.org>

<http://www.oja.go.th>